

MILLIY DARSLIK VA XORIJIY OPEN EDUCATIONAL RESOURCES (OER) ASOSIDA QADIMGI TARIXNI O'QITISH: KONTENT VA METODIKA QIYOSI

Qo'chqorova Sedona Shavkat qizi

Samarqand davlat pedagogika instituti ijtimoiy
gumanitar fanlari tarix 1 bosqich magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18299370>

Annotatsiya

Tezisdagi qadimgi dunyo tarixini o'qitishda milliy darsliklar va xorijiy ochiq ta'lim resurslari (Open Educational Resources — OER)dan foydalanishning kontent hamda metodik jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi. OER tushunchasi UNESCO tavsifiga ko'ra ochiq litsenziya asosida bepul foydalanish, qayta ishlash, moslashtirish va tarqatishga ruxsat beruvchi o'quv materiallarini anglatadi; bu yondashuv mazmunni lokallashtirish, tarjima qilish va o'quvchi ehtiyojiga moslashtirish imkonini kengaytiradi. Milliy darsliklar esa o'quv dasturi va ta'lim standartlariga muvofiqligi, til va madaniy kontekstning mosligi, mavzularning uzviy ketma-ketligi bilan ajralib turadi. Qiyos natijalari shuni ko'rsatadiki, darsliklar "tayanch narrativ va bazaviy bilim"ni barqaror ta'minlaydi, OER esa manbalar xilma-xilligi, multimedia va interaktiv vazifalar orqali tarixiy tafakkurni faollashtiradi, biroq sifatni tekshirish, moslik va infratuzilma masalalarini talab etadi. Tadqiqot yakunida "darslik — skelet, OER — boyituvchi qatlam" tamoyili asosida integratsiyalashgan model taklif etiladi.

Kalit so'zlar: qadimgi dunyo tarixi, milliy darslik, OER, ochiq litsenziya, kontent tahlili, tarixiy tafakkur, digital didaktika, lokallashtirish.

Qadimgi dunyo tarixi bo'limi umumiy o'rta ta'limda tarixiy tafakkur, sabab-oqibat bog'liqliklarini ko'ra olish, vaqt va makon tasavvurini shakllantirish, manbani tahlil qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirish uchun qulay "didaktik maydon" hisoblanadi. Biroq ushbu bo'limni o'qitish ko'pincha matnni qayta hikoya qilish yoki faktlarni yodlash bilan chegaralanib qolsa, o'quvchi qadimgi sivilizatsiyalarni "tirik tajriba" emas, balki parchalanib ketgan ma'lumotlar to'plami sifatida qabul qiladi. Shu sababli o'qitish resurslarining turi va sifati metodik natijaga bevosita ta'sir qiladi: darslik taqdim etgan narrativ qanday tashkil qilingan, vazifalar qanday fikrlash amallarini talab qiladi, manbalar va tasvirlar qanday ishlatiladi, o'quvchi faoliyati qanchalik yo'naltiriladi.

Raqamli muhitda OERning ko'payishi tarix ta'limiga yangi imkoniyatlarni olib kirdi. UNESCOning OER bo'yicha tavsifida ochiq ta'lim resurslari "istalgan format va vositada" bo'lishi, ochiq litsenziya orqali bepul foydalanish va moslashtirishga ruxsat berishi alohida ta'kidlanadi. Bu yondashuv qadimgi tarixni o'qitishda, masalan, muzey kolleksiyalari, interaktiv xaritalar, ochiq darslar, videoma'ruzalar va manba to'plamlarini sinf sharoitiga moslab qayta tuzish imkonini beradi. Biroq OER har doim ham milliy o'quv dasturining mantiqiy ketma-ketligiga mos kelavermaydi; ayrim resurslar madaniy nuqtayi nazar, terminologiya yoki murakkablik darajasi bo'yicha o'quvchiga qiyin tushishi mumkin. Shuning uchun "milliy darslik — xorijiy OER" qarama-qarshiligini emas, balki ularning kontent va metodik salohiyatini qiyosiy baholash hamda oqilona integratsiya mexanizmini ishlab chiqish dolzarbdir.

Tadqiqot qiyosiy kontent-metodik tahlil dizaynida tashkil etildi. Tahlil birligi sifatida "qadimgi sivilizatsiya" mavzulari (masalan, Misr, Mesopotamiya, Yunon-Rim dunyosi) doirasida o'quv materialining narrativ tuzilishi, manba va tasvirlardan foydalanish usuli, topshiriqlarning kognitiv darajasi hamda o'quvchini faol ishlashga undovchi metodik

ko'rsatmalar tanlandi. Darsliklarni baholash mezonlari UNESCOning darslik tadqiqi bo'yicha metodik yondashuvlarida berilgan umumiy prinsiplar, xususan, taqdimot shakli, mazmunning tuzilishi va "perspektiva" (voqelikni qanday burchakdan berish) kabi komponentlar asosida operatsionallashtirildi. OER tahlilida esa ochiq litsenziya va moslashtirish imkoniyati, multimedia dizayni hamda interaktivlik darajasi, shuningdek, resursning o'quv dasturiga "bog'lanish" potentsiali e'tiborga olindi. OERning ta'limiy qiymatini sharhlashda OER harakati va undan foydalanishdagi tipik to'siqlar bo'yicha OECD tahlillaridagi umumiy xulosalar metodik fon sifatida qo'llandi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, milliy darsliklar ko'pincha o'quv dasturiga qat'iy mos keladigan, mavzularni sinf yoshiga mos tilda ketma-ket bayon qiladigan va o'quvchiga "tayanch hikoya"ni beradigan resurs vazifasini bajaradi. Bunday darsliklarda terminlar bir maromda ishlatiladi, mavzu bo'limlari mantiqan bir-biriga ulanadi, yakuniy savollar orqali asosiy tushunchalar mustahkamlanadi. Biroq metodik topshiriqlar ko'p holatda reproduktiv xarakterda bo'lib, manbani solishtirish, dalil keltirish, muqobil talqinlarni muhokama qilish kabi tarixiy fikrlash amallariga kamroq yo'naltiriladi. Vizual materiallar mavjud bo'lsa-da, ularning bir qismi "illyustrativ" darajada qolib, o'quv vazifasiga aylantirilmaganda didaktik ta'siri cheklanadi.

Xorijiy OER resurslari esa manbalar rang-barangligi va multimediya taqdimoti bilan ajralib turadi: qadimgi bitiklar tarjimalari, muzey eksponatlari tasvirlari, interaktiv vaqt chiziqlari, xaritalar, qisqa videolar va simulyatsion materiallar o'quvchini tarixiy savol qo'yish hamda dalil asosida fikrlashga faolroq undashi mumkin. OERning kuchli tomoni shundaki, u ko'pincha "qanday qilib bilamiz?" savolini uyg'otadi va o'quvchini matn bilan emas, dalil bilan ishlashga yaqinlashtiradi. Shu bilan birga, OER bo'laklarga ajralgan holda uchragani uchun o'qituvchi tomonidan kuratsiya qilinmasa, mavzu "fragmentatsiya"ga uchrashi ehtimoli ortadi; bundan tashqari, til to'sig'i, madaniy talqin farqlari va sifatni tekshirish zarurati amaliy joriy etishni murakkablashtiradi. OERdan foydalanishda aynan sifat va madaniy moslik masalalari to'siq sifatida qayd etilishi OECD tahlillarida ham alohida ko'rinadi

Natijalar darslik va OERni "raqobatchi" emas, "turli didaktik vazifani bajaruvchi resurslar" sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi. Milliy darslik o'quvchi uchun tarixiy makon-vaqt karkasini, asosiy tushuncha va kategoriyalarni izchil shakllantiradi; u ta'lim tizimi ichida umumiy minimumni kafolatlaydi. OER esa shu karkasni mazmunan boyitadi: qadimgi shaharlarning raqamli rekonstruksiya, manbalar asosida dalillash, xarita orqali migratsiya va savdo yo'llarini ko'rsatish kabi faoliyatlar tarixiy tafakkurni kuchaytiradi. Biroq OERning didaktik yutug'i avtomatik yuz bermaydi; resurslar o'quv maqsadi, sinf yoshi va darsning metodik tuzilishiga mos keladigan tarzda tanlanmasa, kognitiv yuk ortib, o'quvchi "ko'p kontent — kam anglash" holatiga tushib qolishi mumkin. Multimedia materiallarni tanlashda esa ularning segmentlanishi, signal berish, ortiqcha bezakdan qochish kabi tamoyillar muhim, chunki bu yondashuv o'quvchining ishchi xotirasini asrashga xizmat qiladi.

Amaliy integratsiya nuqtayi nazaridan "tayanch darslik + kuratsiya qilingan OER to'plami" modeli eng barqaror ko'rinadi. Bu modelda darslik mavzuning minimal zarur kontentini beradi, OER esa ma'lum didaktik vazifani bajaradi: manbani tahlil qilish, turli talqinlarni solishtirish, tarixiy muammo bo'yicha dalil keltirish, xarita va vaqt chizig'i bilan ishlash. Ochiq litsenziya asosidagi resurslardan foydalanish lokallashtirishni osonlashtiradi; UNESCO hujjatlarida OERning tarjima va turli madaniy-o'quv kontekstga moslashtirilishi ta'limiy samaradorlikni

oshiruvchi imkoniyat sifatida alohida qayd etiladi. Shu bilan birga, OER sifatini kafolatlash uchun o'qituvchi kompetensiyasi, metodik birlashma ekspertizasi va muassasa darajasidagi tavsiya etilgan resurslar banki zarur. OERning keng qo'llanishi haqidagi tadqiqotlar ham resurs sifati, foydalanuvchi qabul qilishi va ta'limiy natijalar o'rtasida muhim bog'liqlik borligini ko'rsatadi.

Milliy darslik va xorijiy OER asosida qadimgi tarixni o'qitish qiyosi shuni anglatadiki, darsliklar izchillik va standartlashgan minimumni, OER esa manba xilma-xilligi va interaktiv didaktik imkoniyatlarni ta'minlaydi. Eng samarali yo'l ularni qarama-qarshi qo'yish emas, balki darslikni tayanch karkas sifatida qoldirgan holda OERni maqsadli vazifa bilan bog'lab, kuratsiya va lokallashtirish orqali sinf sharoitiga moslashtirishdir. Kelgusida sinf darajasida tajriba-sinovlar o'tkazib, OER integratsiyasining tarixiy tafakkur ko'nikmalariga (dalillash, manba tahlili, sabab-oqibat) ta'sirini mezonli baholash metodikasini yanada takomillashtirish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. UNESCO. Certified Copy of the Recommendation on Open Educational Resources (OER). – Paris: UNESCO, 2020. – 59 p.
2. OECD. Giving Knowledge for Free: The Emergence of Open Educational Resources. – Paris: OECD, 2007. – 153 p.
3. Pingel F. UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision. – Paris: UNESCO, 2010. – 83 p.
4. Hilton J. Open educational resources and college textbook choices: a review of research on efficacy and perceptions // Educational Technology Research and Development. – 2016. – Vol. 64. – P. 573–590. – DOI: 10.1007/s11423-016-9434-9.
5. Mayer R. E. Multimedia Learning. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 320 p.
6. Wineburg S. Historical Thinking and Other Unnatural Acts: Charting the Future of Teaching the Past. – Philadelphia: Temple University Press, 2001. – 280 p.
7. Seixas P., Morton T. The Big Six: Historical Thinking Concepts. – Toronto: Nelson Education, 2013. – 218 p.
8. Barton K. C., Levstik L. S. Teaching History for the Common Good. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004. – DOI: 10.4324/9781410610508.
9. Krelja Kurelovic E. Advantages and Limitations of Usage of Open Educational Resources in Small Countries // International Journal of Research in Education and Science. – 2016. – Vol. 2, No. 1. – P. 136–142.
10. McGreal R. Special Report on the Role of Open Educational Resources in Supporting the Sustainable Development Goal 4: Quality Education Challenges and Opportunities // International Review of Research in Open and Distributed Learning. – 2017.